

*А.Т.АҚЖОЛОВА,¹ А.А.СМАНОВА², Б.Т.СУРАБАЛДИЕВА.²,
Э.А.АЙТЕНОВА¹ УАЙДУЛЛАҚЫЗЫ Э.¹*

*¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан),*

*²М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан)
aktoty_72@mail.ru, emma_14@mail.ru, alua_87.87@mail.ru, chukago.b@mail.ru.*

ГЕРМАНИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДУАЛЬДІ ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕСІ

Аңдатпа

Мақала дуальді оқыту элементтерін болашақ оқытушының кәсіби даярлау үрдісіне ендіру мәселесі жайында баяндалады. Мұнда Германия мен Қазақстандағы дуальді оқытудың дидактикалық негіздемесі баяндалған. Онда Германияда кәсіптік білім беру жөніндегі нормативтік құжаттарда негізінен кәсіптік білім беруді ұйымдастыру жөніндегі қағидалардың үш түрі айқындалады, Қазақстанның кәсіптік білім беру жүйесінде тиісті пәннің мазмұнын айқындайтын негізгі мемлекеттік құжат бағдарлама талданған.

Сондай ақ, Қазақстандық және Германиядағы кәсіби білім беру жүйесіндегі педагогикалық үрдісті ұйымдастырудың әдістері, құралдары және формалары қарастырылған.

Қортындылай келе, Кәсіптік білім беру Заңы мен болашақ маманның Кәсіптік стандартқа сәйкес мемлекеттік білім беру стандарты негізінде жасалған нормативтік оқу-әдістемелік құжаттары, өндірісте кәсіптік білім беруді ұйымдастыру Уставы, Ережесі, оқытудың функциялары, әдістері, педагогикалық құралдары, формалары қамтитынын және «оқу - орны-өндіріс-үйлестіруші ұйымдардың» өзара байланыстық, субъект-субъектілік қарым-қатынастарына, өзара нақты келісілген, бекітілген шешімдеріне, қабылданған қаулылыраға негізделетінін айқындалған.

Түйін сөздер: дуальді оқыту; кәсіби даярлау; білікті кадрлар; әлеуметтік серіктестік; дуальді практика; жұмыс беруші.

Кіріспе. Қазіргі таңда жаһандану мен инновациялық ұтқырлыққа, ақпараттық және технократиялық, цифрлық өзгерістерге сәйкес қоғамның қарқынды дамуымен қоғамдық сананы жаңғырту жағдайында осы заманауи қағидаттарды іске асыру үшін білікті мамандарға қажеттілік артып келеді. Олардың осындай өзгешеліктері мен инновацияларға тез бейімделуі және үйренуі болашақ маманның, оның ішінде оқытушының практикалық дайындығының жеткілікті көлемін және жоғары деңгейін талап етеді.

Осы тұрғыдан алғанда Қазақстанда және Германияда дуальді оқыту мәселесін зерделеу қажеттілігін көрсетеді.

Негізгі бөлім. Алдымен дуальді оқытудың Отаны Германиядағы дуальді оқыту жүйесінің дидактикалық негіздемесіне тоқталуды жөн көрдік.

Дуальді жүйе бойынша өндірісте кәсіптік даярлаудың дидактикалық негізі кәсіптік білім беруді ұйымдастыру ережелері болып табылады. Олар кәсіптік білім туралы Заңға бағынады және федералды штат деңгейінде реттеледі. Ережеде кем дегенде бес компонентті қамтиды:

– кәсіби оқытуды қамтамасыз ететін ресми танылған академиялық мамандықтың атауы;

– даярлық мамандықтары бойынша ресми органдар белгілейтін кәсіптік білімнің ұзақтығы;

– қызметкер меңгеретін кәсіптік даярлық пәні бойынша тиісті білімі бар дағдылар (кәсіптің сипаттамасы);

– өндірісте оқытудың арнайы бағдарламасын жасауға негіз болатын үлгілі оқу жоспары болып табылады;

– емтиханға қойылатын талаптар.

Білім беру мамандығының сипаттамасы. Белгілі бір ресми танылған академиялық мамандық бойынша кәсіби дайындықты аяқтағаннан кейін растауды талап ететін біліктілік білім, дағдылар, (мінез-құлық) осы жерде қысқаша сипатталған. Осы біліммен дағдылар стандарттың оқу бағдарламасында егжей-тегжейлі талқыланады, шебер тәжірибемен өтіп, практикаға сүйенеді. Оқу мамандығының сипаттамалары кәсіптік даярлаудың бүкіл процесін құру үшін білім беруші шеберге құнды нұсқаулар береді.

Кәсіптік білім беруді ұйымдастыру туралы ереженің негізгі компоненттерінің бірі болып табылатын білім беру мамандығының сипаттамасы бұдан әрі стандартты білім беру жоспарына нақты енгізілген.

Білім беру кәсібін игеру үшін қажетті біліктіліктер жоспарда нақты және жан-жақты сипатталған. Стандартты оқу бағдарламасы оқу материалдарын уақыт пен көлемге бөлуді қарастырады. Осы нормативтік құжатты басшылыққа ала отырып, оқытушы жұмыс орнында мамандарды даярлау үшін арнайы кәсіптік білім беру бағдарламасын әзірлейді.

Осылайша, Кәсіптік оқыту ұйымдары туралы ережені талдау негізінде өндірістік объектілердегі оқу қызметінің негізгі бағыттары қарастырылады [1 с. 195].

Германиядағы кәсіптік білім беруді реттеу жөніндегі нормативтік құжаттарда негізінен кәсіптік білім беруді ұйымдастыру жөніндегі нормативтік актілердің үш түрі ерекшеленеді:

– Мамандығы жоқ мамандарды даярлау ережелері (көпсалалы мамандық, мысалы, теруші, коммуникатор және т.б.).

– Мамандандырылған кәсіптік мамандықтарға арналған ережелер. Екі жылдық жалпы білім мен арнайы дайындықтан кейін мамандық бойынша арнайы мамандандыру басталады (мысалы, «жалпы жөндеу жұмыстары», «қозғалтқыштарды жөндеу» және т. б. мамандығы бар автомеханик);

– мамандығы бойынша кезең-кезеңмен оқытуды қамтамасыз ету ережелері [2].

Кезеңдік оқыту кәсіптік білім туралы Заңмен реттеледі.

Оқудың бірінші жылын аяқтағаннан кейін тиісті мамандықтар негізінде ол мамандықтар бойынша және одан әрі арнайы мамандықтар бойынша топтарға бөлінеді. Мұны элекрик мамандығы бойынша білім беру саласының мысалында қарастырайық.

1-ші оқу жылында-базалық электротехникалық дайындық; 2-ші оқу жылында - бес топ бойынша мамандықты саралау; 3-ші оқу жылында – көптеген мамандықтар бойынша саралау: электромонтерден телефон станциясының электрикіне дейін. Кәсіптік білім беру саласындағы неміс сарапшыларының пікірінше, мұндай кезеңдік оқытудың артықшылығы студенттерде кәсіби өсуді таңдаудың тиімді мүмкіндіктерінің болуы болып табылады [3, б. 15].

Дуальді жүйе бойынша кәсіптік мектепте кәсіптік білім берудің дидактикалық негізі жеке федералды аумаққа бағытталған оқу жоспары болып табылады. Кейбір мамандықтар бойынша белгілі бір жердің даму ерекшеліктеріне байланысты оқу бағдарламаларында елеулі айырмашылықтар болуы мүмкін.

1972 жылдан бастап Германияның мәдениет және білім министрлігінің тұрақты конференциясында федералды Штаттар арасындағы білім беру бағдарламаларын үйлестіру байқалды. Мысалы, Мәдениет және білім министрлігінің Тұрақты конференциясының үйлестіру комитетінің негізгі қызметі мемлекеттік деңгейдегі индикативті оқыту бағдарламаларымен кәсіптік оқытуды ұйымдастыру туралы жаңадан әзірленген Ережемен келісу болып табылады [4].

Көптеген сарапшылардың пікірінше, кәсіптік мектептердің алдын-ала оқу жоспарларын қайта қарау және өндірісте кәсіптік оқытуды ұйымдастыру туралы жаңа ереже құру кәсіптік мектептердегі оқытушылардың әр түрлі деңгейлерін және соның салдарынан білікті жұмысшылардың кәсіби дайындығының әр түрлі сапасын көрсетті.

Жаңадан қайта қаралған нормативтік құжаттарда қызметкерлерді оқытудың

маңызды міндеттерінің бірі әлеуметтік біліктілікті беру, сондай-ақ өндірістік процесті өз бетінше жоспарлау, енгізу және мониторингтеу үшін білім алушылардың біліктілігін арттыру болып табылады. Қазіргі уақытта кәсіптік білім беруді ұйымдастыру ережелері мен бағдарлы оқу жоспарларын біріктіру мәселесі дуальді оқыту кәсіптік білім беру жүйесінде өзекті болып табылады [5].

Әдіснама. Осылайша, сапалы кәсіптік білім беру үшін оқытушыға (шеберге) кәсіптік-техникалық оқу орындарына арналған бейімдеу бағдарламаларын білу және сәйкесінше кәсіптік-техникалық оқу орындарының оқытушыларының кәсіпорында кәсіптік білім беруді ұйымдастыру туралы ережелерді білуі қажет. Содан кейін олардың арасында өзара ақпарат алмасу болады, нәтижесінде болашақ мамандарды даярлау тиімділігі артады.

Нәтижелер мен пікірталас. Ал, Қазақстанның кәсіптік білім беру жүйесінде тиісті пән бойынша оқытудың мазмұнын айқындайтын негізгі мемлекеттік құжат оқу жоспары болып табылады. Ол кәсіптік білім берудің міндеттерін ескере отырып жасалған. Оқу жоспары экономиканың қызметкерлерді кәсіби даярлауға қойылатын заманауи талаптарын көрсететін оқу жоспары мен біліктілік сипаттамаларына негізделген. Біліктілік сипаттамасы Бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалықтарына (БТБА) сәйкес жасалады және белгілі бір мамандық пен біліктілік қызметкерінің базалық білімдерінің, дағдылары мен дағдыларының тізбесін қамтиды [6, б. 115].

Дуальді жүйенің құқықтық мәртебесі, қаржыландыруы және құқықтық бақылауы бойынша мектептегі білім мен жұмыс орнындағы Кәсіптік оқыту арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар. Оқытудағы басым рөл оқу кәсіпорнына тиесілі болады, яғни Кәсіптік оқыту кәсіптік практикамен тікелей байланысты және кәсіпорынның барлық инновациялық технологиялық өзгерістері уақытында ескеріліп, кәсіптік оқытуға тез бейімделеді.

Дуальді жүйе бойынша кәсіптік мектеп

қосымша функцияларды қамтиды. «Кәсіби дайындықты ұйымдастыру туралы ережені әзірлеу және жариялау кезінде ол кеңесші ретінде дауыс беруге құқылы болады» [7, б. 9].

Сонымен бірге емтихан комиссиясының құрамына кәсіптік мектептің кем дегенде бір оқытушысы кіруі керек. Кәсіптік білім беру мектебі оқытушысының комиссияға міндетті түрде қатысуы «кәсіптік білім туралы «Заңға сәйкес» қорытынды емтихан оқушылардың барлық оқу курсы үшін қажетті теориялық және практикалық білім мен оқу материалдарын меңгеру дәрежесін көрсетуге арналған «деп түсіндіріледі (кәсіптік білім туралы заң&35, 36).

Кәсіпорында кәсіптік білім беруді құқықтық бақылауды «құзыретті орган» жүзеге асырады. Бұл, мысалы, өнеркәсіптік, қолөнер, сауда, адвокаттық, Медициналық және қоғамдық-құқықтық корпорациялар, сондай-ақ басқа палаталар.

«Құзыретті органдардың» міндеттеріне заңнамалық актілер негізінде өңірде кеңес беру, мониторинг жүргізу, кәсіптік білім беруді ілгерілету кіреді [7, б. 32].

Дуальді жүйеде мектептегі білім беруді Құқықтық бақылау Мәдениет және білім министрліктеріне және тиісті федералды жер бағыну органдарына жүктелген. Жергілікті деңгейде кәсіптік білім беру бойынша тұрақты жер комиссиялары бар. Олар жергілікті үкіметке кәсіби дайындық мәселесі бойынша кеңес береді. Комиссия жұмыс берушілердің, кәсіподақтардың және жергілікті министрліктердің өкілдерінен тұрады. Дуальді жүйе бойынша кәсіптік мектептер федералды Штаттардың мектеп заңдарына бағынады[8].

Осылайша, кәсіпорын мен кәсіптік мектептің қосымша қызметі неміс кәсіптік білім беру теориясы мен практикасында бұрыннан келе жатқан дәстүрге ие. Бүгінгі таңда соңғы екі онжылдықта қабылданған дәстүрлі кәсіптік білім беру практикасының теориялық және құрылымдық пәніне деген қарқынды ұмтылысты «дуальді жүйе» тұжырымдамасымен бүгінгі күнде анық және оңай емес. Бұған неміс білім беру

жүйесі үшін құзыреттерді мемлекеттік, жер ұйымдары, кәсіпкерлер, олардың өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ жұмыс берушілер мен жалдамалы жұмысшылар арасында бөлудің жасырын нысандары кіреді [9].

Сонымен, Біз Қазақстан мен Германияның кәсіптік білім беру жүйесінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың әдістерін, құралдары мен нысандарын қарастыруды шештік.

Германия мен Қазақстанның ғылыми-педагогикалық әдебиеттерінде оқыту мен тәрбиелеу әдістерінің әр түрлі жіктелуі бар.

Біздің еліміздегі педагогика бойынша мамандандырылған әдебиеттерде әдістердің ең көп таралған классификациясы әлі күнге дейін мазмұнды оның көздеріне беру болып табылады. Бұл ауызша, практикалық, визуалды әдістер. Жеке құрылымға (сананы, мінез-құлықты, сезімді қалыптастыру әдістері), өнімділік деңгейіне негізделген әдістердің жіктелуі бар, мысалы, түсіндірме-иллюстрациялық (баяндау, көрсету және т.б.), репродуктивті (дәріс, демонстрация, жаттығу), проблемалық әдіс (әңгіме, проблемалық жағдай және т. б.), ішінара іздеу әдісі (дау, бақылау, өзіндік жұмыс), зерттеу әдісі (жобалау, зерттеу модельдеу және т.б.) [10].

Германиядағы кәсіптік оқыту тәжірибесінде «үш қадам» әдісі бұрыннан қолданылған-көрсету, қабылдау, оқыту әдістеріне сүйене отырып, бүгінде жұмысшылардың жеке практикалық дағдыларын өте жоғары деңгейге шығаруға болады. Алайда, өндірістің қазіргі деңгейінде «көр, қайтала, жаттық» қағидаты бойынша оқыту әдісі өзектілігін жоғалтты [11].

Қазіргі заманғы өндіріс пен қызмет көрсету саласына жаңа ақпараттық-коммуникациялық жабдықты енгізу, кәсіби дағдыларды, кәсіптің ерекше қабілеттерін талап ететін кіріктірілген компьютерлік технологиялардың алуан түрлілігін ескере отырып, біліктілікті арттыру процесінде «базалық біліктілікті» игеру қажет болды.

«Негізгі біліктілік» - бұл кәсіптік маңызды қасиеттер және кәсіптік мінез-құлықтың жеке

түрлері, олар мамандықтардың кең спектріне жатады және өндіріс технологиясының өзгеруімен маңыздылығын жоғалтпайды.

Арнайы біліктілікпен қатар, қазіргі жұмысшыны жаңа өндірістік жағдайларға бейімдеу үшін негізгі біліктілік қажет. А. Шелтен негізгі біліктіліктің өте пайдалы екенін атап көрсетеді және технологиялық процестерді жоспарлауға бейімділікті, тәуелсіз шешім қабылдаудың шығармашылық және болжамдық қабілетін, сондай-ақ коммуникативті қабілеттерді атайды. Кәсіптік білім беруде базалық біліктілікті дамыту тұжырымдамасын әзірлей отырып, А. Шелтен оларды келесі кіші топтарға бөледі:

– базалық материалдық білім мен кең ауқымды іс-әрекеттерге арналған дағдылар. Бұған өлшеу техникасы, еңбекті қорғау, машина жасау, технологиялық жоспарлау, технологиялық диагностика, техникалық құжаттаманы оқу және т. б. салалардағы кәсіби және практикалық біліктілік, сондай-ақ кәсіби қызметтің кез келген түріне қажетті жалпы білім мен дағдылар: сөйлеу мәдениетін, шет тілдерін білу, жалпы техникалық және экономикалық білім кіреді:

– танымдық қабілет. Бұл өз бетінше ойлау және үйрену қабілеті, мәселелерді шеше білу, шығармашылық қабілеттер, білім мен дағдыларды кәсіби қызметтің бір түрінен екіншісіне ауыстыру қабілеті және т. б.;

– жеке қасиеттер немесе жеке қабілеттер: шынайылық, сенімділік, жұмыста сапаға ұмтылу, адалдық, жауапкершілік, өзіне деген сенімділік, сынға төтеп беру қабілеті, нақты жетістіктер мен жұмыстағы табысқа бағытталған;

– әлеуметтік қабілеттер (топтық мінез-құлыққа бағытталған қабілеттер). Оларға өзара әрекеттесуге дайындық, қарым-қатынас дағдылары, төзімділік, дәлдік және т.б. [12].

Кәсіптік білім берудегі негізгі біліктілікті игеру үшін неміс ғалымдары өндірісте және мектептегі кәсіптік оқытуда кеңінен қолданылатын жаңа әдістерді әзірледі. Өндірісте дәстүрлі әдістер мен дағдыларды қалыптастырудың төрт сатылы әдісі бар:

- дайындық кезеңі - оқу ортасын құру;
- демонстрациялық кезең-еңбек қызметінің тұжырымдамасын қалыптастыру;
- өндірістік жұмыстарды алдын ала орындау;
- жаттығулар мен дағдыларды үйрету.

Ең тиімді әдіс – базалық біліктілікті қалыптастыру үшін оқытудың дербестігін ынталандыратын өндірістік оқыту. Бұл мәтінді жобалау әдісіне сәйкес бағыттау тәсілі. Мәтінге бағытталған әдіс білімді тиімді игеруге, іс-әрекеттерді өз бетінше жоспарлау қабілетін дамытуға және мәселені өз бетінше шешуге бағытталған. Бұл басқару әдісінің мәні мәселені өздігінен шешумен аяқталады:

- ақпараттық кезең - « не істеу керек?»;
- жоспарлау – « бұған қалай жетуге болады?»;
- шешім қабылдау – «іске асыру жолын, әдістерін анықтау»;
- жүзеге асыру – «енгізу»;
- бақылау – «тапсырмалар дұрыс орындалды ма»;
- бағалау – «келесі жолы жақсырақ болу үшін не істеу керек?».

Жетекші мәтін әдісінің ерекшелігі-кәсіби ойлауды және кәсіби маңызды әрекеттерді орындау тәсілдерін жоспарлау дамыту. Өндірістік оқытуда жетекші мәтін әдісін қолдану шебер-оқытушының кәсіби қызметін айтарлықтай өзгертеді. Ол тәлімгерден, нұсқаушыдан кеңесшіге айналды, ол қажет болған жағдайда студенттердің кәсіби қызметін бақылайды және реттейді. Бұл әдіс «мәтін бойынша жеке оқытуды өзін-өзі реттеуге» бағытталғандықтан, ол өндірістік оқыту шеберіне білім деңгейі төмен студенттерге көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді [13, 202 б.].

Кәсіптік оқытуда негізгі біліктілікті қалыптастыруда жобалау әдісі басты рөл атқарады. Бұл әдіс «дербес мақсат қоюды, жоспарлауды, іске асыруды және өндірістік қызметті бағалауды қамтитын практикалық идея» ретінде түсіндіріледі. Бұл әдістің ерекшелігі-студенттер тобымен күрделі тақырыпты өз бетінше құрастыру. Олар өз бетінше мақсат қояды, жоспар

құрады, оларды іс жүзінде жүзеге асырады, түпкілікті өнімнің сапасын бағалайды және бақылайды. Өндіріс шебері сонымен қатар консультативтік функцияны орындайды, оның міндеті студенттерді өз бетінше жоспарлауға, оқу және өндірістік міндеттерді орындауға ынталандыру болып табылады.

Негізгі біліктілікті қалыптастырудың заманауи өндірістік оқыту әдістерінің негізінде А.Шелтен (1987), Борретти (1988), Мудерс, синер (1989) ұсынған оқытудың өзін-өзі реттеу тұжырымдамасы жатыр. Оқытуда осы әдістерді қолдану студенттерге кәсіби мінез-құлық түрін өз бетінше таңдауға мүмкіндік береді. «Тәрбиешіден арнайы дағдыларды қалыптастыру бойынша нұсқаушы кеңесші болады», ол студенттердің алдында емес, олардың артында тұрады [14].

А. Шелтен мектепте кәсіби дайындық үшін негізгі біліктілікті қалыптастыру әдістерін келесідей жіктеуді ұсынды:

- пәнаралық байланыстарды енгізу (Шелтен, 1986). Онда мамандандырылған теория, арнайы математика, арнайы сызу, мамандық бойынша практикалық сабақтар сияқты пәндердің тақырыптық бірлестігі туралы айтылады. Мысалы, мұндай интеграцияланған сабақ үшін белгілі бір тақырыптық жоспар, мысалы, мамандандырылған теория, арнайы математика, арнайы сурет және т. б.;

- стратегиялық оқыту әдісі (Мецгер, 1989). Бұл әдіс өзін-өзі оқытудың дамуына ықпал етеді. Сабақта оқушыларға қадамдық тапсырмалар беріледі (ақпарат алу және өңдеу, қиын жағдайды шешу, қолайлы климат құру және т.б.). Студент өзінің оқу іс-әрекетін және оны басқару үшін дербестігін білу үшін Кәсіби бағытталған тақырыптарды оқиды;

- оқытудағы жүйелік ойлауды дамыту әдісі (емен, 1989). Бұл әдісті қолдану барысында біз жан-жақты зерттеу пәнінің белгілі бір аспектілері арасындағы байланыстар мен өзара әрекеттесулерді орнату мәселесі туралы айтамыз. Мысалы, жүйелік ойлау әдісін қолдана отырып, сіз студенттермен қалдықтарды жинауға арналған экономика мәселелерін талдай аласыз. Проблема (тым көп қалдықтар) және мақсат (Қалдықтарды

кәдеге жарату) қалыптасқаннан кейін оларды іске асыру бойынша шаралар әзірленеді (қалдықтарды сұрыптау және бөлек пайдалану), әрекеттердің нақты реттілігі анықталады, оң және теріс әсерлер анықталады. Соңында, қазіргі уақытта елде бар қалдықтарды жинау жүйесін қалай қарастыру керектігін шешеді;

– проблемалық-дамытушылық әдіс (Фукс, 1974; Абли, 1989). Бұл әдіс проблемаға бағытталған әдіске ұқсас. Бұл студентке кез келген проблемалық жағдайды өз бетінше бақылауға және оны шешуге белсенді қатысуға мүмкіндік береді;

– конструктивистік оқыту әдісі (Bonz, 1989) техникалық дизайн әдісіне ұқсас. Студент проблемаға тап болады (құрылғыдағы ақауларды жоюдың техникалық тапсырмасы). Мәселені анықтағаннан кейін оны шешудің техникалық дұрыс шешімін табу керек. Бұл әдіс жоғарыда аталған мәселелерді шешудің өзіндік әдісі болып табылады. Студенттер бұл мәселені өз бетінше шешудің жолдарын іздейді және оны өзіңіз шешудің жолдарын табады. Кәсіптік мектептегі мұғалім оқушылардың іс-әрекетін бақыламайды, тек оларға қажетті көмек көрсетеді;

– алдағы практикалық іс-шараларды жоспарлауға арналған рөлдік (имитациялық) ойындар (Kaiser, 1976; Lehmann, 1977). Бұл әдіс әртүрлі, көбінесе оның қатысушыларының мүдделері және ойынның соңында немесе ойын барысында қандай да бір шешім қабылдау қажеттілігі бар күрделі рөлдік ойындар. Мысалы, топта сіз рөлдік ойынды келесі жоспар бойынша өткізе аласыз: шағын кәсіпорындағы кеңес сайлауы. Рөлдік ойындар студенттердің қарым-қатынас дағдылары, төзімділік, ынтымақтастыққа дайындық, дербес ойлау және т.б. сияқты маңызды негізгі дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Рөлдік ойындарды өткізуге, алдын-ала нәтижелерді болжауға және тиісті қорытынды жасауға мүмкіндік беретін кәсіптік мектептің оқытушысынан алдын-ала әдістемелік дайындық қажет;

– ситуациялық әдіс бойынша тәжірибеге бағытталған эксперименттік сабақ (Шелтен, 1988) мамандықтар теориясы және мамандықтар практикасы сияқты пәндер

арасында аралық орынды алады. Бұл әдіс іс-әрекеттегі техникалық мүмкіндіктердің қалыптасуына ықпал етеді. Қиын жағдайда мамандық теориясы туралы алған білім осы мамандық бойынша практикалық дағдылармен үйлеседі. Бұл әдіс авторының айтуынша, А. Шелтен, Тәжірибелік оқыту тәжірибеге бағытталған когнитивті салада негізгі біліктілікті қалыптастыруда тиімді (өз бетінше ойлау және үйрену қабілеті, аналитикалық ойлау қабілеті, білімді бір саладан екінші салаға ауыстыру мүмкіндігі). Студенттерге командада жұмыс істеуді талап ететін жағдайлар ұсынылады (әлеуметтік қабілеттер), нәтижесінде әр студенттің жеке қабілеттері дамиды (дәлдік, сенімділік, жұмыста сапаға деген ұмтылыс, хабардарлық және т. б.);

– жобалау әдісі (Фрей, 1984). Жобалық әдіс өнеркәсіптік және мектептегі кәсіптік білім берудегі негізгі біліктіліктерді игеруде үлкен мүмкіндіктерге ие болады. Оның ерекшелігі-оқытушы консультациялық функцияны бір уақытта орындау барысында студенттер тобымен күрделі тақырыпты дербес құрастырады [15]

Сондай-ақ, неміс мамандары арасында кәсіптік білім берудегі танымал факт-шикізат жеткіліксіз елдегі жұмысшылардың кәсіби біліктілігі неміс кәсіпорындарының әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді. Технологияның құрылымына келетін болсақ, ол бүгінгі күнге дейін ең икемді модульдік немесе блоктық құрылым ретінде танылады. Әрбір оқу модулі студенттің белгілі бір жұмыс дағдысы бар екенін көрсететін белгілі бір Модульдер жиынтығы түріндегі арнайы оқыту технологиясы болып табылады.

Арнайы мысал ретінде біз Маннесман Рексроттың гидравликалық, пневматикалық, электрлік және электронды оқыту үйелерін кәсіби практикалық оқытуға арналған автоматтандырылған жабдықта келтіре аламыз. Бұған теориялық модельдеу, көбейту бағдарламалары, анықтамалықтар және теориялық басшылыққа арналған арнайы әдебиеттер кіреді. Мұндай жүйелер саланың барлық деңгейлерінде мамандар даярлауға мүмкіндік береді.

Оқыту жүйесі студенттердің қызметін, мысалы, пропорционалды және серво-техникалық салаға енгізілген сандық өлшеу әдістерімен, сондай-ақ ақауларды бақылау құралдарымен және т.б. байланысты кеңейтуге болатындай етіп құрылған.

Қазақстанның кәсіптік білім беру жүйесінде оқытудың неғұрлым тиімді әдістері мен технологияларын іздеу (мәтінге бағдарлау әдісі, жобалау әдісі және т.б.) кез келген мамандық үшін қажетті негізгі құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған. Қазақстандық білім беру контекстінде дуалды жүйенің тәжірибесін пайдалану терең түсінуді, салыстырмалы талдауды талап етеді, өйткені оны пайдалану қазіргі заманғы кәсіптік-техникалық оқу орындарының қызмет құрылымының өзгеруіне әкеледі.

Кәсіптік білім беру жүйесіндегі педагогикалық процестің келесі құрамдас бөлігі педагогикалық құралдар болып табылады.

Қазақстанда ұзақ уақыт бойы оқытудың дәстүрлі әдістері ауызша құралға негізделді, бірақ ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуына, өндірісті компьютерлендіруге, сондай-ақ кәсіптік мектептер мен университеттердің техникалық жарақтандырылуына байланысты артып келеді.

Қазақстанның басқа университеттерімен салыстырғанда кәсіптік-техникалық колледждерді компьютерлік техникамен, жоғары сапалы жабдықтармен және бағдарламалық қамтамасыз етумен қамтамасыз ету мысал бола алады. Қазақстанның ғылыми зерттеулерінде педагогикалық құралдар алты пәндік топқа (объектілерге) бөлінеді:

- құрал-жабдықтары;
- оқу және зертханалық жабдықтар;
- оқу және өндірістік жабдықтар;
- дидактикалық техника;
- оқу және көрнекі құралдар:

– ұйымдастырушылық-педагогикалық білім беру құралдары (Оқу-бағдарламалық құжаттар, оқу жоспарлары, бағдарламалар-біз, емтихан жоспарлары және т.б.) [16].

Неміс педагогикалық әдебиетінде оқу құралдары олардың білімін, дағдыларын,

біліктілігін, жұмысы мен мотивациясын көрсетуге байланысты функцияларына сәйкес бөлінеді.

Демонстрациялық құралдардың көмегімен оқытуда визуализация қажет. Мысалы, кәсіптік мектептердегі сабақтар өндірістік процесте қолданылатын Жұмыс құралдары мен заттарды көрсетеді. Кәсіптік мектептерде бұрын теориялық тұрғыдан негізделген іс-қимыл принциптерін қолдана отырып елестетуге болатын арнайы әдістер болады.

Оқу процесінің ең маңызды тасымалдаушылары жұмыс құралдары. Оларға баспа құралдары (оқу бағдарламасы, оқулық, анықтамалық және т.б.), сондай-ақ техникалық Жұмыс құралдары (эксперименттік оқытуда қолданылатын эксперименттік құрылғы және т. б.) жатады.

Мотивациялық құралдардың міндеті - студенттердің қызығушылығын ояту. Мысалы, «жолдағы қауіптер» тақырыбын бастамас бұрын, студенттерге тақырып бойынша әрі қарай жұмыс істеуге тиісті жағдай жасайтын теледидарлық фильмді (мотивациялық құрал ретінде) көрсетуге болады, сонымен қатар фильм жұмыс құралы болады, өйткені ол тақырып бойынша ақпарат береді.

Қазіргі жүйедегі дуальді білім беру және өндірістік ортаның өзіндік ерекшеліктері педагогикалық процесті ұйымдастырудың және жүргізудің әртүрлі тәсілдерінде де көрінеді. Кәсіпорында кәсіптік даярлау оқу орындарында: жұмыс орнында, оқу цехында және өндірісішілік оқытуда жүзеге асырылады. Кәсіптік мектепте оқыту сыныптарда, яғни аудиторияларда жүзеге асырылады. Бұған кәсіптік мектептің демонстрациялық залында, зертханасында немесе шеберхана-сында оқыту кіреді.

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, кәсіптік білім берудегі дуальді оқыту негіздері кәсіптік білім туралы заңмен және кәсіби стандартқа сәйкес мемлекеттік білім беру стандарты негізінде әзірленген болашақ маманның нормативтік оқу-әдістемелік құжаттарымен, өндірістегі кәсіптік білім беруді ұйымдастыру ережелерімен, функцияларымен, әдістерімен, педагогикалық құралдарымен, оқыту

нысандарымен қамтылатынын және өзара ұйымдар» субъект-субъектілік қатынастар, іс-қимылға негізделетінін анықтаймыз, нақты келісілген, бекітілген шешімдер, «білім беру мекемесі-өндіріс-үйлестіруші қауылыраға негізделетінін айқындаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

[1] «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 Қаулысы

[2] Aitenova E.A., Smanova A.A., Akzholova A.T., Turalbayeva A.T., Zhanil K., Madaliev Zh.K., Abdigapbarova U.M.«Construction of dual system of preparation of engineering-pedagogical personnelathigher»education in stitute//ASTRAS al vensis. – 2019.–Vol.7, №13.– P.345-359

[3] TillmannK.J. Die Schulent wicklun ginder BRD undder Blick auf die Reform diskussionin derDD//Vergleichende Padagogik.– Berlin,2021. – №2.– P.114.

[4] Abdigapbarova U.M., Baysultanova S.Ch., SmanovaA.A. Polylingual specialists training and dualeducation asways to createva ried training conditions in the republic of Kazakhstan. European science and Technology // Materialsof the XI international research andpractice conference.– Germany; Munich, 2018. – S. 55-70.

[5] Abdigapbarova U. Smanova A. Dual vocational education in Germany and Kazakhstan. 2022. Monograph-115P.

[6] Сманова А.А. Кәсіби білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың дамуы (Германия және Қазақстан тәжірибесі): 6D010300: док. PhD. ... дис. – Алматы, 2019. – 77 б.

[7] Schelten A. Technischer Wandel und Berufabildung // Padagogische Rundschau. – 2020. – №2. – S. 187-199.

[8] Melenen J. Vergleichende Padagogik. – Berlin, 2021. – №2. – P. 145

[9] Әбдіғаббарова Ұ.М., Айтенова Э.А. Білім беру жүйесіндегі дуальді оқытудың мәселелері.«Бәсекеге қабілетті жоғары педагогикалық білім беруді қалыптастырудың әдіснамасы мен практикасы»атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. – Алматы, 2018. – Б. 114-117.

[10] Алшынбаева Ж.Е. Дуальды оқытуды іске асыруға кәсіптік білім беру педагогтарын даярлау: док. филос. PhD ... дис.– Шымкент, 2018. – 137 б.

[11] Фокус: Ежедневный журнал. – ФРГ; Мюнхен, 2020-2021, май-июнь. – С.25-28.

[12] Gelmer N., Gelmer R. Hochschulwesen in Deutschland // Bildung und Wissenschaft. – 2021. – № 2-3. – S. 15-19.

[13] Reetz L., Reitmann G. Schlüssel qualifikationen: Dokumentation des Simposums in Hamburg.- Hamburg: Feldhaus, 2021. – 202 p.

[14] Мировые образовательные технологии: Основные тенденции, проблемы адаптации и эффективность // Материалы республиканской научно-методической конференции. – Алматы, 2021. – 346 с.

[15] Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. Сравнительная педагогика. Программа и материалы спецкурса. – М., 2020. – С. 35-39.

[16] Таубаева Ш.Т. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістері: оқу құралы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2020. – 360 б.

References

[1] «Bilimdiult» sapaly bilim беру» ulttyr zhobasyn bekitutur aly Kazakstan Respublikasy Ukimetinin 2021 zhylygy 12 kazandagy №726 Kaulysy.

[2] Aitenova E.A., Smanova A.A., Akzholova A.T., Turalbayeva A.T., ZhanilK., Madaliev Zh.K., Abdigapbarova U.M.«Construction of dual system of preparation of engineering-pedagogical personnel at higher» education in stitute//ASTRASalvensis. –2019. –Vol.7, №13. –R.345-359

[3] Tillmann K.J. Die Schulent wicklun ginder BRD und der Blickaufdie Reform diskussionin derDD // Vergleichende Padagogik.–Berlin,2021. –№2.– P.114.

- [4] Abdigapbarova U.M., Baysultanova S.Ch., Smanova A.A. Polylinguals specialists training and dual education as ways to create a varied training conditions in the republic of Kazakhstan. European science and Technology // Materials of the XI international research and practice conference. – Germany; Munich, 2018. – S. 55-70.
- [5] Abdigapbarova U. Smanova A. Dual vocational education in Germany and Kazakhstan. 2022. Monograph-115P.
- [6] Smanova A.A. Kasibi bilim beru zhujesindegi dual'di okytudyn damuy (Germaniyazhane Kazakstan tazhiribesi): 6D010300: dok. PhD. dis. – Almaty, 2019. – 77 b.
- [7] Schelten A. Technischer Wandel und Berufsbildung // Pädagogische Rundschau. – 2020. – №2. – S. 187-199.
- [8] Melenen J. Vergleichende Pädagogik. – Berlin, 2021. – №2. – R. 145
- [9] Äbdığapbarova Ū.M., Aitenova E.A. Bilim beru jüiesindegi duäldi oqytudyn mäseleleri. «Bäsekege qabiletti joğary pedagogikalıq bilim berudi qalyptastyrudyn ädisnamasy men praktikasy» atty halyqaralyq ğylymi-täjiribelik konferensiasynyn materialdary // Abai atyndağy Qazaq ultiq pedagogikalıq universiteti. – Almaty, 2018. – B. 114-117.
- [10] Alşynbaeva J.E. Duäldy oqytudy iske asyruğa käsıptik bilim beru pedagogtaryn daiarlaw: dok. filos. PhD ... dis. – Şymkent, 2018. – 137 b.
- [11] Fokus: Ezhednevnyj zhurnal. – FRG; Myunhen, 2020-2021, maj-iyun'. – S. 25-28.
- [12] Gelmer N., Gelmer R. Hochschulwesen in Deutschland // Bildung und Wissenschaft. – 2021. – №2-3. – S. 15-19.
- [13] Reetz L., Reitmann G. Schlüsselqualifikationen: Dokumentation des Simposiums in Hamburg. – Hamburg: Feldhaus, 2021. – 202 r.
- [14] Mirovye obrazovatel'nye tekhnologii: Osnovnye tendencii, problemy adaptacii i effektivnost' // Materialy respublikanskojnaučno-metodicheskoy konferencii. – Almaty, 2021. – 346 s.
- [15] Vul'fson B.L., Mal'kova Z.A. Sravnitel'naya pedagogika. Programma i materialy speckursa. – M., 2020. – S. 35-39.
- [16] Taubaeva Sh.T. Pedagogikalıq zertteulerdin adisnamasy men adisteri: oku kuraly. – Almaty: «Kazak universiteti», 2020. – 360 b.

Дидактическое обоснование дуального обучения в Германии и Казахстане

А.Т.Ақжолова¹, А.А.Сманова², Б.Т.Сурабалдиева,² Э.А.Айтенова¹
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан),
¹*Таразский региональный университет им.М.Х. Дулати*
(г. Тараз, Казахстан)

Аннотация

В статье рассматривается внедрение элементов дуального обучения в процесс профессиональной подготовки будущих учителей. Здесь изложено дидактическое обоснование дуального обучения в Германии и Казахстане. В нем, в нормативных документах о регулировании профессионального образования в Германии, в основном выделены три вида Положения об организации профессионального образования, проанализирована учебная программа основного государственного документа, определяющего содержание обучения по соответствующей дисциплине в системе профессионального образования Казахстана.

Также рассмотрены методы, средства и формы организации педагогического процесса в системе профессионального образования Казахстана и Германии. Подводя итоги, следует отметить, что закон О профессиональном образовании и нормативные учебно-методические документы будущего специалиста, составляемые на основе государственного образовательного стандарта в соответствии с профессиональным стандартом, содержат устав, правила организации профессионального образования на производстве, функции, методы, педагогические средства, формы обучения и определяют порядок взаимодействия учебное заведение-производственно-координационные организации», субъект-субъектного отношений, четко согласованных между собой, утвержденных решений, принятых постановлений.

Ключевые слова: дуальное обучение, профессиональная подготовка, квалифицированные кадры, социальное партнерство, будущий специалист, практика, учебный план, работодатель, педагогические средства, студент, учебное заведение.

Didactic justification of dual education in germany and kazakhstan

A. Akzholova¹, A. Smanova,²B.Surabaldiyeva,²E. Aitenova¹

*¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai
(Almaty, Kazakhstan),*

*² M. Kh. Dulaty Taraz Regional University
(Taraz c., Kazakhstan)*

Abstract

The article discusses the introduction of elements of dual education in the process of professional training of future teachers. The didactic justification of dual education in Germany and Kazakhstan is presented here. In it, in the regulatory documents on the regulation of vocational education in Germany, three types of Provisions on the organization of vocational education are mainly identified, the curriculum of the main state document defining the content of training in the relevant discipline in the system of vocational education in Kazakhstan is analyzed.

Methods, means and forms of organization of the pedagogical process in the system of vocational education in Kazakhstan and Germany are also considered. Summing up, it should be noted that the law on vocational education and the normative educational and methodological documents of the future specialist, compiled on the basis of the state educational standard in accordance with the professional standard, contain the charter, rules for the organization of vocational education at work, functions, methods, pedagogical means, forms of training and determine the order of interaction” educational institution-production-coordination organizations”, subject-subject relations, clearly coordinated among themselves, approved decisions, adopted resolutions.

Keywords: dual education, professional training, qualified personnel, social partnership, future specialist, practice, curriculum, employer, pedagogical means, student, educational institution.

Редакцияга 17.10.2022. қабылданды.

МРНТИ 18.07.28

DOI 10.51889/7016.2022.55.61.026

*М.Е. ЖАНГУЖИНОВА¹, А. ЕРБОЛ¹, Р.Б. АШИНОВ¹,
А.Ж. ТАЛГАТБЕКОВА², А.Ж. АБЕКОВА²*

*¹ Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова
(Алматы, Казахстан),*

² Алматинский Технологический Университет (Алматы, Казахстан)

АРХЕТИПЫ СИМВОЛОВ НОМАДОВ (НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСКОГО КОСТЮМА)

Аннотация

Актуальность темы статьи обусловлена необходимостью теоретического обоснования архетипов номадов на примере казахского костюма через инструменты аналитической психологии (теории архетипов). Целью исследования является интерпретация национальных духовных ценностей в сценическом казахском костюме на основе аксиологического анализа архетипов символов номадической культуры. Методы исследования – обзорно-культурологические, гносеологические, аксиологические, научно-теоретические, структурно-семиотические, герменевтические, кросс-культурный анализ, аналитической